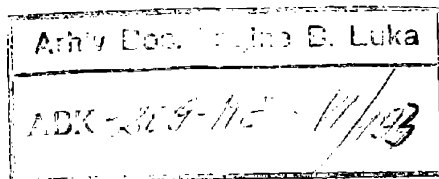

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

MAKIĆ STOJAN

"NA OBLASNOJ PARTIJSKOJ KONFERENCIJI ZA BOSANSKU KRAJINU
U SKENDER VAKUFU 1942.GODINE "

L e g e n d a :

- 17 stranica autoriziranog teksta sjećanja i jedna stranica ličnog pisma;
- sjećanje u jednom primjerku dostavljeno poštom 23.juna 1976.godine na osnovu dogovora;
- SADRŽAJ SJEĆANJA: Stanje na području Pogrmeča pred Konferenciju u Skender Vakufu; polazak na Konferenciju; zarobljavanje grupe italijanskih vojnika; delegati i dnevni red konferencije; tok Konferencije u Skender Vakufu;
- susret sa drugovima iz Centralne Bosne; povratak na Pogrmeč i odlazak u partizanske jedinice; sjećanja na učitelja Dušana Pantelića;
- original sjećanja, a kopija kod autora.-

NA OBLASNOJ PARTIJSKOJ KONFERENCIJI
ZA BOSANSKU KRAJINU 1942. GODINE

U februaru 1942. godine obaviješten sam od Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč da se priprema Oblasna partijska konferencija za Bosansku Krajinu na kojoj će prisustvovati: članovi okružnih i sekretari sreskih komiteta KPJ, politički komesari narodnooslobodilačkih odreda, bataljona i četa, pojedini komandanti odreda i drugi rukovodioci.

Koliko se sjećam rečeno je da će se na konferenciji izvršiti temeljita analiza vojne i političke situacije u Bosanskoj Krajini od početka ustanka i dati ocjena uspjeha, slabosti i teškoća u borbi protiv okupatora i njihovih slugana, a posebno ~~borba~~ borba protiv talijanskih ~~fašista~~ fašista i četnika, i donijeti zaključke za budući rad. Posebno će se ~~razmotriti~~ razmotriti metode za efikasnije sprečavanje kolebanja i kapitulanstva u nekim našim jedinicama, za raskrinkavanje okupatorske politike "zavadi pa vladaj". O mjestu održavanja konferencije rečeno je da će nas obavijestiti u toku putovanja.

Postavljeno je da dodjem u odredjeni dan u Majkić Japru, a odatle će svi delegati iz Podgrmeča krenuti na konferenciju.

Delegati iz Podgrmeča

Iz logora Prve krupske čete u zgradi Osnovne škole u Donjoj Suvaji, krenuo sam u Majkić Japru i tu prenoćio sa ostalim delegatima iz Podgrmeča. Na konferenciju su krenuli: dr Mladen Stojanović, poznati komandant Drugog NO kozarskog partizanskog odreda, Šefket Maglajlić, kojega smo tada zvali Mirko Novaković, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč, Rada Vranješević, Dušanka Kovačević i Hajro Kapetanović, članovi Okružnog komiteta, Milorad Mijatović, komandant i Velimir Stojnić, politički komesar I KNOP odreda, Složodan Marjanović, politič-

ki komesar II bataljona, Pero Morača, politički komesar I bataljona, te politički komesari četa: Rade Erceg, Vojo Stupar, Stojan Bjelajac i Stojan Makić. Sa delegatima je krenuo i Skender Kulenović, član "Partizanskog obavještajnog biroa" i zadržao se u Agićima na dužnosti.

Izjutra smo krenuli pješice cestom do Lušci Palanke pa preko Jelašinovačkog polja i Medjedjeg brda prema Bravskom. Snijeg je bio ponegdje i preko 60 centimetara, a morali smo na nekim dijelovima puta da probijamo nove prtine.

U Bravskom i Busijama

U logoru Bravske čete, čiji je komandir bio Gliša Raca, politički komesar Dušan Čeko, a zamjenik političkog komesara Janko Radulović, zadržali smo se kraće vrijeme. Na desnom krilu postrojene čete vijorila se velika crvena zastava sa srpom i čekićem.

Komandir je predao raport dr Mladenu Stojanoviću ispred stroja čete, koja je imala oko 150 partizana.

U logoru smo, po našoj korisnoj navici, razgovarali sa grupama boraca o vojnoj i političkoj situaciji kod njih i u selima, i o njihovim shvatanjima zadataka i ciljeva NOB-e. Zapazili smo da borci u većini pravilno shvataju ciljeve i zadatke NOB-e i naših Saveznika, Sovjetskog ^{Saveta} SAD i Engleske. Istakli su da su izvršili nekoliko vrlo uspješnih vojničkih akcija i likvidirali više desetina italijanskih fašista.

Malo smo se čudili kada smo primijetili da dva borca imaju duge brađe i da nose kokarde sa jugoslavenskom zastavom, a preko grudi redenike napunjene mecima. Koliko se sjećam ovako su izgledala dva brata Ožegovića, od kojih su jednog nazivali Lune.

Razgovore smo vodili na vrlo pažljiv način, poštujući ličnost svakog partizana, i postigli da oni konkretno istupaju.

Imali smo utisak da pojedinci nisu dovoljno rasčistili sa ciljevima i zadacima NOB-e, sa bratstvom i jedinstvom i da su neki još "sirovi", pogotovo oni sa bradama.

Prigovarali smo da nam se ne sviđa što pojedinci nose brade i kokarde, jer to ne odgovara partizanima, nego četnicima. Oni su objašnjavali da su spremni i za borbu protiv četnika i ustaša² okupatora, a što su potvrdili i u borbama protiv italijanskih okupatora. Poslije ovog razgovora malo smo izmijenili prvi utisak i ocijenili da su i oni sa dugom bradom vjerovatno i u osnovi bili spremni da se bore za ciljeve i zadatke NOB-e, uz pravilan odnos prema njima itd.

U Bravsku smo se sastali sa delegatima iz Drvarskog okruga i zajedno krenuli. Bravska četa je određena za obezbjedjenje i da pomogne delegatima u probijanju prtine gdje je bio velik snijeg, jer smo prolazili i preko područja koja nisu imala prtine.

Na čelu čete išao je Gliša Raga, visok a i vrlo dobro razvijen, sa novom talijanskom uniformom koja mu je bila potpuno tijesna. Gliša je nosio na glavi veliku šubaru od vučijeg krzna sa partizanskom petokrakom zvijezdom.

U ovom kraju takvu šubaru nazivaju "vučija kapa". On je ispred čete probijao novu prtinu kroz neku veliku šumu između visokih bukava, omorika i jela. Govorili su nam da je kao komandir čete često nosio puškomitraljez u borbi.

Partizani su jakim glasovima pjevali pjesme, a i mi zajedno sa njima, od čega je ječala šuma.

"Oj, Hitleru, ti si prvi,
mi smo željni tvoje krvi",

"Sa Grmeča kliče vila,
od Rusije majko mila",

"Sad u borbu ja polazim,
i zeleno polje gazim" i druge pjesme.

Pjevajući i razgovarajući stigli smo u Busije. Svratili smo se u kuće nekoliko bolje stojećih i političkih svijesnih domaćina kod kojih su nas rasporedili odbornici NOO.

Nahranili su nas kao najbolje goste. Bilo je dosta kuhanog svinjskog mesa sa kiselim kupusom, kajmaka, masnog sira, mlijeka i dobre pogače u kvas. Poslije ručka krenuli smo u Ribnik.

Razgovori u Ribniku

U Ribniku smo prenoćili u logoru Ribničkog bataljona, čiji je komandant bio Mitar Kovačević, a politički komesar Stojan Kovačević-Stole, stari član Partije. U ovom bataljonu u većini borci su bili politički svjesni i za bratstvo i jedinstvo, a nosili su partizanske znakove.

Ipak pojedinci su izrazili neđovoljno razumijevanje u vezi sa bratstvom i jedinstvom i izvjesno podcjenjivanje prema Muslimanima i Hrvatima zašto masovnije ne stupaju u NOB. I po tome smo zaključili da se možda i u ovoj jedinici osjeća djelimičan uticaj četnika. Pojedinci manje politički svjesni prepoznavali su među delegatima, navodno po izgledu glave, držanju i dr., koji su među nama Muslimani a koji Srbi. Neki su među nama prepoznali dva Muslimana, ali za jednog Muslimana rekli su da je Srbin, vjerovatno zato što je imao velike brkove. Ovim nagadjanjima svi smo se smijali, ali smo kritikovali prepoznavaoce i ovakva njihova shvatanja. Rekli smo da to nije pravilno i da je to ipak izraz njihove zaostalosti, koja može da vodi i u šovinizam, što je potrebno savladati i otkloniti. Ukazali smo da slično postupaju i četnici koji uz to žele da izazivaju mržnju između Srba, Muslimana i Hrvata, a da to čine i okupatori, ali da će i Muslimani i Hrvati stupati u NOB kada zato budu bolji uslovi. Oni su uglavnom priznali ove naše prigovore i zbog njih se malo i snebivali, ali su ih u osnovi pravilno shvatili.

Interesovali smo se kako kod njih rađe narodno oslobodilački odbori, organizacije AFŽ-a i omladine. O tome nisu mnogo znali, jer nisu bili dovoljno upoznati, pa smo ukazali da su partizani dužni da saradjuju sa stanovništvom u pozadini, da poštuju narodno-oslobodilačke odbore, ^{bratstva} istinsku narodnu vlast.

Mi smo njih kratko obavijestili da su partizani u Kozari, u Drvarskom kraju, u Podgrmeču, u Baniji i Lici postigli velike vojničke ali i političke uspjehe, da su u svim selima birani narodnooslobodilački odbori, da postoje organizacije žena i omladine u pozadini, što omogućuje da se stvara jedinstvo vojske i naroda, fronta i pozadine i da čitav narod pomaže partizane, a što je garancija za naše pobjede nad fašizmom i svim petokolonašima - izdajnicima.

Govorili smo da bez razvijanja bratstva i jedinstva, a pogotovo bez ravnopravnosti svih naših naroda, posebno Srba, Muslimana i Hrvata ne bi mogli pobijediti okupatore i izdajnike, nego bi ostali fašistički robovi. Stekli smo utisak da su nas i oni zaostali borci razumjeli i našu kritiku i prijedloge prihvatili.

Zarobljavanje grupe italijanskih vojnika u Sitnici

Iz Ribnika smo rano krenuli prema selu Vrbljanima, Sitnici i Čadjavici.

Na putu u Manjači neki ljudi su nas izvijestili da se u selu Sitnici, u seoskoj gostionici, na prvom spratu, nalazi 4-5 italijanskih vojnika koji piju. Iz naše prethodnice nekoliko delegata su brzo krenuli sa puškama na gotovs u pravcu gostione. Odmah su upali u gostionu i razoružali 4 fašista. Zaplijenjene su 4 puške i 3-4 pištolja i nešto municije. U zarobljavanju koliko se sjećam učestvovali su: Ilija Došen, Rade Erceg, Stojan Bjelajac i još neki drugovi, pa su se tada neki i

naoružali puškama italijankama." Neki su zamijenili svoja dosta slaba odijela za zelene, skoro nove, uniforme talijanskih vojnika. U ovom selu je bio učitelj Uroš Drenović koji je izdao NOP i postao četnički komandant.

Dr Mladen je saopštio presudu

Iz Sitnice krenuli smo prema Bočcu i sproveli zarobljenike do Bočca. Svi smo prevezeni na čamcima preko Vrbasa. Tu su fašisti saslušani, pa je utvrđeno da se dva mogu pustiti na slobodu, a za dvojicu da imaju legitimacije pripadnika italijanske fašističke stranke, pa ih je vojni sud presudio na smrt streljanjem.

Oslobodjeni Talijani su pjevali talijansku proletersku himnu: "Avanti popolo, a la riskosa, bandijera rosa, bandijera rosa".

Mnogi su od nas tada prvi put čuli ovu himnu, i naučili da je pjevamo.

Presudu na smrt dvojici fašista saopštio je doktor Mladen, jer je znao da govori talijanski.

Kada su osudjeni razumjeli da će biti streljani, strašno su se izmijenili, probljedili, a jedan je počeo da kuka i jauče. Streljanje je izvršeno pored Vrbasa. Likvidaciju ovakvih zarobljenika, koji nisu zarobljeni u borbi, nisam lako počinio za razliku od likvidiranja onih koji su zarobljeni poslije vojničkog otpora, a za koje smo utvrdili da su bili ubice, palikuće i slično.

Poslije podne iz Bočca smo krenuli u pravcu Aginog sela i Skender Vakufa drumom ispod Čemernice. Na putu prema Skender Vakufu, koliko se sjećam, u Javorinama, obaviješteni smo od kurira da napad naših jedinica na neprijateljsko uporište u Kotor Varošu nije uspio, u mnogome i

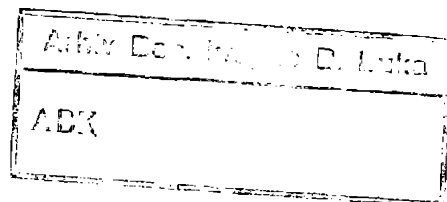
zato što su četnici, odnosno njihovi saradnici, obavijestili ustaše i njemačke fašiste o napadu, pa iznenadjenje nije postignuto, a neprijatelj je dobio pojačanje i da su poginuli desetak boraca među kojima i politički komesari Rade Ličina i Idriz Maslo. Te vijesti smo primili sa velikom tugom.

U Skender Vakuf smo stigli na konak. Nas nekoliko smo konačili u stanu porodice Viđa Kukulja. Sutradan smo prisustvovali konferenciji koja je održavana u učionici Osnovne škole.

Delegati na konferenciji

Na konferenciji su učestvovali kao delegati čija imena i prezimena bez nekog reda i funkcija navodim: Djuro Pucar-Stari, Osman Karabegović, Dr Mladen Stojanović, Šefket Maglajlić, Niko Jurinčić, Rada Vranješević, Josip Madžar-Šoša, Dušanka Kovačević, Velimir Stojnić, Nemanja Vlatković, Ljubo Babić, Ilija Došen, Slavko Rodić, Hajro Kapetanović, Danko Mitrov, Boško Šiljegović, Momir Kapor, Slobodan Marjanović, Joco Marjanović, Milan Vrhovec, Simo Tađić, Savo Batinica, Muhamed Kazaz, Vojin Mitrov, Mile Perković, Nikola Kotle, Dr Vaso Butozan, Obren-Obrač Stišević, Jovanka Čović, Zaga Umičević, Adem Hercegovac, Adem Kovačević, Stojan Bjelajac, Rudi Kolak, Branko Babić, Dušan Misirača, Vojin Zirojević, Teufik Kadenić-Cinkara, Pero Morača, Milan Trninić-Crni, Milorad Mijatović, Stojan Makić, Ilija Banjac-Šilicija, Milan Vukša, Albert Trinki, Drago Lang, Djuro Pećanac-Djurekan, Ahmed Hadžihalilović i još neki kojih se sada teško sjećam, pogotovo onih iz Livanjskog okruga.

Konferencija je počela 21.februara, a završena 23.februara 1942. godine.

Dnevni rad Konferencije

Razmatrana su četiri zadatka: politička situacija, vojna pitanja, stanje u partijskoj organizaciji i stanje u SKOJ-u.

Izabrano je Predsjedništvo konferencije, kojem je predsjedavao Đuro Pucar-Stari.

Osman Karabegović je podnio izvještaj o političkoj situaciji u kojem je istakao da su naše jedinice zahvaljujući uticaju Partije i političkoj svijesti boraca i rukovodstava postigle značajne uspjehe u borbi protiv svih okupatora, ustaša i četnika, ali da se pojavljuju i nove veće teškoće u nekim jedinicama, naročito u Manjači i Centralnoj Bosni, oko Jajca i Mrkonjića, u kojima se jedan dio boraca kolebaju i podliježu uticaju četnika i talijanskih fašista.

Zato je vrlo aktuelan zadatak vršenje analize razvoja NOP-a, aktivnosti partijskih organizacija, vojnih jedinica, narodnih odbora od početka ustanka, pa i krize i teškoća u nekim selima i jedinicama izazvanih prodorom italijanskih okupatora u Drvar, Bos. Petrovac, Bos. Krupu, ali i usljed naših slabosti i pojačane aktivnosti četnički nastrojenih pojedinaca i grupa, koji su kao talijanaši počeli tajno da saradjuju sa okupatorom i nastoje na razne načine da "primire ustanak".

Talijanski fašisti nastupaju na perfidan način - dvolično i lukavo. Obećavali su da će "zaštititi Srbe od pokolja i terora ustaša". Govorili su "Srbo bono, Turko macare", a ustvari štitili su ustašku i okupatorsku vlast.

Četnički elementi nastojali su da razbiju jedinstvo naših naroda širenjem šovinizma i bratoubilačke mržnje, nastojeći da prikažu da je uzaludna borba partizana i da se uludo daju žrtve, da je korisnije sačekati da velike sile pobijede fašizam, a onda bi stupili u borbu četnici i njihove pristalice - sa ciljem da povrate monarhiju i kapitalistički poredak.

Na ovoj četničkoj platformi počeli su da djeluju i razni pljačkaški elementi, koji su bili eksploatatori ili njihove sluge i da na razne načine nastoje da pasiviziraju i razbiju naše jedinice itd. Njih su predvodili četnički komandanti Uroš Drehović, Lazo Tešanović, Rade Radić i drugi koji su se odmetnuli i postali izdajnici.

Četnici su zastupali šovinističku osvetu sa parolom "Smrt Hrvatima" i "Smrt Turcima", kako su nazivali Muslimane. Oni su već ponegdje počeli da ubijaju naše kurire, napuštaju položaje na kojim su se obavezali da će voditi borbu protiv ustaša i okupatora, da ubijaju pojedine članove Partije i političke komesare i radnike u pozadini. Ponegdje su vršili teror nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom.

Na konferenciji je pšklonjena velika pažnja načinu razobličavanja taktike talijanskih fašista i četnika i iznalaženju metoda uspješnije političke borbe protiv kolebanja i izdaje uz istovremeno uspješniju borbu protiv svih okupatora i ustaša, ali uz savladjivanje nekih naših slabosti kao što su: sektaštvo i druge.

Od posebnog je značaja da se ova kolebanja i izdaja spriječe preduzimanjem odgovarajućih mjera: organizacionih, kadrovskih, ali i vojnih i političkih mjera - ubjedjivanjem ljudi u pravednost ciljeva i zadataka NOB-e, o mogućnostima naše pobjede nad izdajnicima, o značaju razvijanja bratstva i jedinstva - bez čega ne bi bilo moguće suprotstaviti se taktici okupatora: "Zavadi pa vladaj". Istaknuto je da je formiranje proleterskih jedinica doprinosilo je većoj diferencijaciji i širenju NOP-a u svim krajevima zemlje, ali i unapredjenju borbene taktike i načina ratovanja.

Zato je potrebno da se konkretnije objašnjavaju ciljevi i zadaci i široka platforma NOB-e, da se popularišu naši uspjesi i brže savladavaju različite slabosti u vojnim jedinicama i u pozadini, u selima. Posebno je važno ukazati na to da svi okupatori, i njemački i italijanski, vode

istu politiku zavadjanja i razjedinjavanja naših naroda da bi se mi medjusobno uništavali i da oni ostvare svoje ciljeve t.j. porobljavanje naše zemlje.

U tom cilju preduzeti mjere i bržeg uključivanja u naše jedinice i domobrana i civila, najsvjesnijih Muslimana i Hrvata. Naš je posebno važan zadatak da se na njih utiče da u što većem broju stupaju u redove NOB-e.

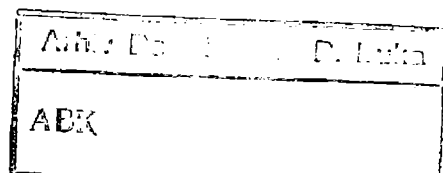
Na konferenciji su razmatrani uspjesi u razvitku partijskih organizacija, uspjesi u sprovođenju linije Partije, potreba omasovljenja partijskih organizacija iz redova najsvjesnijih boraca i radnika u pozadini i formiranje opštinskih komiteta. Posebno je istaknuta potreba još uspješnijeg povezivanja fronta i pozadine, a što je moguće ako se unaprijedi rad narodno oslobodilačkih odbora sela i opština, tako da i vojska i narod sagledaju njihov značaj kao nove narodne vlasti, da što kvalitetnije vrše svoje zadatke, prava i dužnosti, što će obezbijediti da se uključe masovno svi patrioti u redove NOB-e.

Pri razmatranju aktuelnih vojnih pitanja i zadataka istaknuta je potreba bržeg usvajanja partizanskog načina ratovanja, koji obezbjedjuje da se neprijateljima nanose veći gubici, a uz to da se naše snage snabdiju brže oružjem i omasove naše jedinice.

Posebno je razmatrano pitanje organizovanja i aktivnosti SKOJ-a i omladine, pa je konstatovano da su se razvile organizacije SKOJ-a i u vojsci i u pozadini, ali da je potrebno da se još više omasove.

Velika samokritičnost i u diskusiji

U diskusiji su učestvovali mnogi delegati politički vojni rukovodioci, pa je svestrano kritički analizirana situacija, vrlo konkretno su istaknuti uspjesi, ali i stvarne slabosti i teškoće. Davani su predlozi kako da se unaprijedi naša aktivnost.

Mnogi delegati su istupili vrlo samokritično tako da je izgledalo da se i suviše govori o slabostima i greškama, a malo o uspjesima.

Ovo je bilo korisno, jer je takva praksa omogućavala da se kadrovi ne zanose uspjesima čega uvijek ima, nego da se težište daje na vršenje analiza uzroka slabosti, grešaka pa i skretanja od linije Partije, uz sagledavanje i svih stvarnih teškoća i mogućnosti za postizanje još boljih uspjeha. Delegati su dali više predloga za preduzimanje vojnih, idejno političkih, ekonomskih, obavještajnih i drugih mjera u cilju savladjivanja postojećih slabosti, što je pomoglo da se mnogi ljudi pokrenu u ~~uz~~ akciju, da se dosljednije i pravilno vodi oružana borba, organizuje rad narodnih odbora i društveno-političkih organizacija.

I ja sam u diskusiji govorio o nekim pozitivnim iskustvima, ali o nekim slabostima u izvodjenju vojnih akcija protiv talijanskih fašista i u političkom radu u Krupskom srezu, da smo ostvarili uspjehe u jedinstvu fronta i pozadine i započeli oružanu borbu protiv talijanskih okupatora, učvrstili narodnooslobodilačke odbore, organizacije Partije, APŽ-a i SKOJ-a itd. Istakao sam da je bilo i pojava kolebanja kod pojedinaca i grupa pod uticajem talijanaša, da je bilo i rovarjenja velikosrpskih orijentisanih pojedinaca i da nismo dovoljno radili na tome da se u NOB uključuju u većoj mjeri Muslimani i Hrvati.

U diskusijama su iznesena mnoga pozitivna, a i negativna iskustva tako da je bilo moguće koristiti iskustva za efikasniju borbu i na političkom planu i izvoditi vojne akcije i razvijati rad organa narodne vlasti.

Nismo primijetili da se ma ko žalio na oštru kritiku stvarnih slabosti kojih je bilo ne malo. Bilo je pojedinačnih prigovora, da se u kritici nekih slabosti malo i pretjerivalo. Odnosi između kritičara i kritikovanih ostajali su drugarski i zdravi, jer su i partijska organizacija i rukovodstva na tome stalno insistirali. Nije se tolerisalo neobjektivnost. Nisu bili rijetki slučajevi da su pojedinci i zbog nesamo-

kritičnosti kritikovani kao slabiji članovi Partije, ponekada su takvim izricane i disciplinske kazne.

Na konferenciji su doneseni vrlo značajni zaključci za daljnju vojnu političku i drugu aktivnost, koji su potpuno i svjesno prihvaćeni.

Neposredno poslije konferencije stigli su Lepa Perović, delegat PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu i Kosta Nadj, delegat Glavnog štaba NOPO za Bosnu i Hercegovinu. Oni su donijeli direktive da se formiraju Povjereništvo Pokrajinskog komiteta i Operativni štab NOPO za Bos. Krajinu. Odlučeno je da se formira i Peti krajiški narodnooslobodilački partizanski odred.

Tada sam upoznao i delegate koji mi to tada nisu bili lično poznati, kao što su: Josip Mažar - Šoša, koji je zajedno sa borcima iz Kozarskog kraja u pauzama uz pjesmu igrao i pjevao kozaračko kolo, ali i rusko kolo: "A kuda ti paranjok" i druga kola, Obrad Stišović, španski borac i drugi. Tada sam prvi put vidio Kostu Nadja, Zagu Umičević, Vojina Zirojevića i druge.

Razgovor sa poznanicima iz sela Živinica, Radjića i Kostića

Drugog dana pred školskom zgradom javili su se desetak ljudi iz sela Živinica, Radjića i Kostića sa željom da samnom porazgovaraju o situaciji i našim uspjesima itd. To su bili svijesniji ljudi nekadašnji moji saradnici, kada sam bio učitelj u Osnovnoj školi u selu Živinicama: David Tepić, Drago Popović, Milenko Raljić, Slavko Popović, Mihailo Pavlović, Vid Kukulj, Antonije Djurić i drugi. Ne sjećam se da je bio Duško Komjenović. Osudjivali su Lazu Tešanovića koji je organizovao četničke jedinice u Javoranima i okolini, da četnici vrše pljačku i razna druga nasilja nad partizanskim pristalicama i narodom.

Objasnio sam da su Lazo Tešanović, Uroš Drenović, Rade Radić i drugi četnički komandanti postali sluge okupatora i izdajnici pretežno zbog ličnih interesa, računa i ambicija, ustvari da bi imali neke

položaje, ali i da očuvaju stari kapitalistički sistem eksploatacije i nacionalne neravnopravnosti, zato su postali sluge okupatora i saradnici ustaša. Njima će narod suditi kao izdajnicima.

Istakli su i to da su i pojedini članovi Partije činili neke postupke sa kojim su pasivizirali ljude, a neke odbijali od NO pokreta. Pogotovo su osudjivali grube postupke prema nekim starijim ljudima koji nisu mogli da shvate odmah ciljeve i zadatke NOB-e. Govorili su da su ih pojedinci iz redova partizana vrijeđjali i napadali njihove nacionalne i vjerske običaje, a da su neke i fizički kažnjavali itd.

Objašnjavao sam da su to skretanja sektaška od linije Partije, koja su činili pojedinci, usljed idejno političke nedovoljne izgradjenosti, pa je potrebno i strpljivo i sa argumentima boriti se protiv svih koji tako postupaju. Ipak osnovno je imati u vidu da su naše snage uz oslonac na Antihitlerovsku koaliciju sve premoćnije i jače, jer vode pravedan oslobodilački rat, a da okupatori i njihove sluge ustaše i četnici i drugi postaju sve slabiji i vojnički i politički.

Neki su govorili da je Todor Budić, trgovac u Skender Vakufu, još uvijek pasivan i u političkom pogledu, i da se ne zna na čijoj je strani, ali su mnogi dodali da misle da je on vjerovatno na četničkoj strani, što se kasnije i potvrdilo. Neki su u šali govorili da je i Antonije Djurić partizanski aktivista, iako je prije bio crkveni pjevičnik. Ovome smo se malo i smijali. Izjavio sam da je Antonije bio pošten čovjek i patriota, a da je pjevao crkvene pjesme i zato što je bio siromašan, pa je od toga imao neke koristi. Napomenuo sam da su pojedinci i meni predlagali da pjevam crkvene pjesme kada su slušali kako pjevam parodiju "Ja i Jula, Ja i Jula" umjesto pjesme "Aliluja...."

Istakao sam da je situacija u Podgrmeču, u Kozari, u Drvaru, Baniji i Lici dobra kao i u Hrvatskoj, da su u ovim krajevima zemljoradnici i radnici masovno stupili u NOB. Obradovao sam se ovom susretu, a koliko sam mogao da ocijenim prisutni su se slagali sa ohim što sam im govorio.

Oprostili smo se vrlo srdačno.

Povratak u Podgrmeč

Konferencija je trajala dva dana. Trećeg dana krenuli smo svako u pravcu svog kraja na četiri okruga. Delegati iz Podgrmeča vratili su se drugim pravcem preko Manjače i Han Kola, Gornjeg Pervana, Busnova i Oštre Luke. Sa nama su bili Jela i Dušanka Perović koje su rasporedjene na politički rad u Podgrmeč.

Uveče u selu Pervanu bili smo primorani da svratimo po dva tri zajedno i da zatražimo u pojedinim kućama da nam nešto pripreme za večeru, jer smo bili vrlo gladni i umorni.

Stojan Bjelajac, Pero Morača i ja išli smo zajedno i odlučili da svratimo kod jednog domaćina. Ja sam išao posljednji i malo zaostao. Pero i Stojan su prišli kući i pozdravili domaćina koji je bio na vratima sa "Smrt fašizmu" i zatražili da nam se pripremi večera. Domaćin je pokazao kolebanje i govorio da on nema dovoljno brašna, ni hljeba, da vodenice ne rade jer se voda zamrzla itd.

Kada sam pristigao, ocjenjujući da je pravilnije da pozdravim sa pozdravom po narodnom običaju, rekao sam: "Pomozi bog" i "Smrt fašizmu". Pitao sam domaćina da li bi nas putnike namjernike primio da se malo ogrijemo. Nisam ni pominjao da smo gladni. Domaćin je odgovorio po običaju "Bog vam pomogao" i odmah nas pustio da udjemo u kuću. Tu sam ga upitao kako mu je familija, jesu li zdravi i dobro. Dobro je primio ove pozdrave, pa nas je pozvao u toplu sobu koja je mirisala na pšenični hljeb koji se nalazio u rerni.

Počeli smo odmah razgovor, tj. objašnjavati ciljeve i zadatke NOB-e i borbe partizana. Istaknuli smo da četnici idu uz ustaše, prelaze u tabor njemačkih fašista. Domaćin je pitao "bili se mogli ikako ujediniti partizani i četnici, navodno da se srpska krv ne prolijeva", jer nas "od Kosova i poslije stalno drugi zavadjaju i uništavaju". Mi smo objasnili

da bi to bilo moguće, ali četnici neće, nego se bore protiv partizana, i zato što se partizani bore za slobodu naroda a četnici za stari poredak eksploatacije i nacionalne mržnje, da uspostave vlast sličnu kao u staroj Jugoslaviji, koja je dovela do kapitulacije i izdaje i pokolja.

Pitao sam ovog domaćina da li on poznaje Miloša i Jankelu Vulina iz sela Ratkova. Rekao je da ih pozna, ali je napomenuo da su i oni na četničkoj strani. Pitao me odakle ih ja njih poznajem. Ispričao sam da su oni prije rata odgonili ovce u Lijeve Polje i kod mojih rođjaka privremeno boravili u selu Romanovcima, srez Bosanska Gradiška, da su klali bravu, pa je meso kuhano sa slatkim kupusom, ili sa krompirom i mahunama, a i ja sam sa njima ponekad ručao i večerao. Domaćinu je bilo drago što neko od nas poznaje neke njegove zemljake. Predložili smo da im on poruči da napuste četnike i da podrže partizane.

Domaćin je u osnovi odobravao naše izlaganje. Poslije ovog razgovora kao na smjenu-on i njegova žena-počeli su da donose na sofru razne namirnice: suvo svinjsko meso, suhu slaninu, pun drveni tanjir kajmaka i sira, zdjelu kiselog kupusa sa kuhanim svinjskim rebrima i drugog jela. Mi smo govorili da nama nije potrebno tolika i tako jaka hrana, jer mi nismo gosti za čašćenje, nego putnici namjernici. Domaćin je na ovo rekao da baš želi da nas počasti kad se uvjerio da smo dobri ljudi i Srbi i da se borimo za našu slobodu. Njegova žena donijela je i litru rakije koja je jako mirisala, a žutila se kao rujevina. Iz rerne je uzela pečenu pogaču i isjekla nekoliko komada koji su se pušili i mirisali. Večerali smo kako nismo možda nekoliko mjeseci. Domaćinu smo se lijepo zahvalili za večeru i razgovore a posebno domaćici - stopanici. Oni su bili zadovoljni sa našim razgovorima, rukovali su se i oprostili sa nama vrlo ljubazno.

U Busnovima

Iz Pervana kretali smo se u pravcu Bronzanog Majdana, pa smo u

okolini noćili kod jednog domaćina koji je imao veliku kuću i prostorije. Odatle smo krenuli u selo Busnove.

U daljem kretanju naišli smo kroz selo Busnove. Svratili smo u jednu prodavnicu i nabavili neke sitnije stvari za lične potrebe, kojih nije bilo na oslobodjenoj teritoriji, na primjer kožnih pertli od čute umašćene kože, drvenih češćjjeva, sapuna, čakija sa drvenom ručkom i dr.

Neki su nabavili i noževe. Ja sam kupio i jednu čakiju sa crvenim drvenim člijenom "škloju", koju sam sačuvao tokom čitavog rata.

Sjećanja na Dušana Pantelića, naprednog učitelja

Jedan mještatin upoznao nas je da je u ovom selu bio na dužnosti Dušan Pantelić, napredni učitelj, rodom iz Bos. Petrovca.

Dušan je bio učitelj i postao napredan, pa je 1941. godine odredjen za vojnog povjerenika u selu Busnovima. Kada su ustaše sa jednom grupom vršile teror i ubistva u selu, Dušan je sa grupom mještana dao otpor u ovoj borbi i boreći se poginuo. Sa žalošću sjećali smo se popularnog Dušana Pantelića, njegovih pjesama, njegove igre u fudbalskom klubu "Krajišnik". Njegova smrt je svakako predstavljala težak gubitak za čitav ovaj kraj što je jednim dijelom uslovalo da ustanak nije na vrijeme organizovan, pa se NOP sporije razvijao u ovom kraju.

Dušana sam poznavao iz Učiteljske škole u Banja Luci, gdje smo bili u istom razredu i stanovali u internatu Učiteljske škole. Bilo mi je poznato da je porijeklom iz siromašne porodice iz Bos. Petrovca. Njegova majka rano je ostala udovica, pa je morala da se uzdržava radeći kod drugih gdje je prala posteljinu i rublje i vršila druge kućne poslove. Zato je Dušan vrlo teško se izdržavao, a poslije toga bio je primoran da igra kao igrač u klubu "Krajišnik", iako je bio napredan. Igrao je desnu polutku. Kao igrač dobijao je neka sredstva i tako se lakše školovao. I pojedini građani davali su Dušanu kao nagradu za jedan zabijeni gol po

stotinu dinara. Navijači su potsticali: "Pane, tvoja je lopta, zabi gol". Pane je bio dobar golgeter i često zabijao golove. Inače mrzio je sve one koji su za "buržoaziju".

Znao je da lijepo pjeva pojedine pjesme i tužnih melodija. Tako je uveče kada legnemo u spavaonicama često tiho i sjetno pjevao pjesmu: "Oca nemam, majke nemam, ni brata ni sestre,

davno, davno u grobu su hladnome." Pjevao je i pjesmu:

"Volio sam garave i plave,

dosta cura za života svog". te pjesmu: "Crven fesić nano" i druge građanske pjesme i melođije.

U Oštroj Luci

Sa malim čamcima prevezli su nas zadušeni aktivisti preko rijeke Sane, Nismo imali teškoća, jer je prevoženje bilo obezbjedjeno sa svih strana odakle je mogao neprijatelj da se pojavi. Poslije prelaska krenuli smo u pravcu sela Oštra Luka i smjestili se u logor jedne čete I bataljona "Petar Škundrić". Tu smo večerali i konačili. Prije toga upoznali smo borce i druge prisutne sa zaključcima konferencije.

Tada me je Djurin Predojević izvijestio sa zadovoljstvom da je i on postao komandir čete, da se obistinilo ono što sam mu rekao u oktobru 1941. godine da će kao dobar i politički svjestan borac moći da postane i komandir i komandant, kada se poveća brojno stanje naših jedinica. Iz Oštre Luke smo krenuli svaki najbližim putem u naše jedinice.

Na sastancima ćelija i na konferencijama boraca i stanovništva u pozadini objašnjavali smo situaciju, upoznali prisutne sa zaključcima i potrebom hitnog i uspješnog provodjenja u praksu, što smo stvarno i relativno brzo ostvarili.

Sarajevo, 31. maja 1976. godine

Arhiv Bos. krajine D. Luka

ABK

Stojan Makic

ARHIVU BOSANSKE KRAJINE
drugu Milanu Vukomanoviću, direktoru
BANJA LUKA
ulica JNA broj 1

Prema našem dogovoru dostavljam napisano sjećanje - članak
"Na Oblasnoj partijskoj konferenciji za Bos. Krajinu 1942. godine".

Napominjem da sam na brzinu sredio tekst, pa ima više nedo-
stataka. Nisam mogao da se sjetim svih učesnika na ovoj konferenciji,
pogotovo onih iz Livanjskog okruga, a ostali su u ogromnoj većini
navedeni.

Ni podaci o borbi sa neprijateljem u Kotor Varošu, kojom
prilikom smo imali znatne žrtve, nisu provjereni. Ima još nepotpunih
i ne provjerenih podataka. Moguće je da se nešto od ovog koristi za
obradu teme o ovom značajnom događaju.

Sarajevo, 31.maja 1976.g.

Uz drugarski pozdrav,

Stojan Makić
Stojan Makić

*P.S.
Koristio sam
neke materijale
u vezi posledice
14-odvratnice
1959.g. S.M.*

ARHIVU BOSANSKE KRAJINE

Broj: 287/26

23. 6. 1976